

UDK 902
ISSN 1330-0644
VOL. 13-14/1996.-1997.
ZAGREB, 1999.

Prilozi

Instituta za arheologiju u Zagrebu

Pril. Inst. arheol. Zagrebu
Str./Pages 1-210, Zagreb, 1999.

Pril. Inst. arheol. Zagrebu 13.-14./1996.-1997.
Str./Pages 1-210, Zagreb, 1999.

Časopis koji je prethodio
Prilozi 1., 1983., Prilozi 2., 1985., 3.-4., 1986.-1987., 5.-6., 1988.-1989., 7., 1990.,
8. 1991., Pril. Inst. arheol. Zagrebu 9., 1992., 10., 1993., 11.-12./1994.-1995.

Nakladnik/ Publisher
INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU/
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/ Address of the editor's office
Institut za arheologiju/Institute of archaeology
HR - 10000 Zagreb, Ulica grada Vukovara 68
Telefon/phone/fax ++385/01/615 02 50, 615 12 90, 611 72 43

Glavni i odgovorni urednik/ Editor in chief
Željko TOMIČIĆ (Zagreb)

Redakcijski odbor/ Editorial committee
Dunja GLOGOVIĆ (Zagreb), Timotej KNIFIC (Ljubljana, SLO), Remza KOŠČEVIĆ
(Zagreb), Laszlo KÓVACS (Budapest, HUN), Kornelija MINICHREITER (Zagreb),
Mladen RADIĆ (Osijek), Željko RAPANIĆ, (Split) Aleksandar RUTTKAY (Nitra, SK),
Ivančica SCHRUNK (Minneapolis, USA), Željko TOMIČIĆ (Zagreb).

Prijevod na engleski/ English translation
Jadranka BOLJUNČIĆ
Goran HORVAT

Prijevod na njemački/ German translation
Nina MATETIĆ

Lektura/ Language editor
Marijan RIČKOVIĆ (hrvatski)
Ulrike STEINBACH (njemački)
Edo BOSNAR (engleski)

Dizajn/ Design
Roko BOLANČA

Korektural/ Proofreaders
Kornelija MINICHREITER, Zagreb
Željko TOMIČIĆ, Zagreb

Grafička priprema/ DTP
Studio "U", Zagreb

Računalni slog/ Layout
Ranko PERŠIĆ, Zagreb

Tisak/ Printed by
Tiskara Petravić d.o.o.

Naklada/ Circulation
600 primjeraka/600 examples

Sekundarne publikacije/ Indexed in
GERMANIA Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen
Archaeologischen Instituts, Verlag Philipp von Zabern, Mainz

Izdavanje časopisa novčano podupire
MINISTARSTVO ZNANOSTI I TEHNOLOGIJE REPUBLIKE HRVATSKE
HR - 10000 Zagreb, Strossmayerov trg 4

Sadržaj

- 5   Proslov
          ŽELJKO TOMIČIĆ

Izvorni znanstveni radovi

- 7   KORNELIJA MINICHREITER
Zoomorfna idoloplastika obredno-ukopnog prostora
starčevačkog lokaliteta na Galovu u Slavonskom Brodu
- 23   IVANČICA PAVIŠIĆ
Nakit kasnog brončanog doba s nalazišta Špičak kraj
Bojačnog
- 33   DUNJA GLOGOVIĆ
Fibule iz Ljupča
- 41   REMZA KOŠČEVIĆ
Nekoliko starih brončanih nalaza iz okolice Samobora
- 49   GORANKA LIPOVAC VRKLJAN
Mitraička kulturna slika iz Umljanovića
- 61   IGOR FISKOVIĆ
Jesu li Polače na Mljetu bile sijelo vladara Dalmacije?
- 83   ŽELJKO RAPANIĆ
Spomenici nepotpune biografije *De ecclesiis datandis* (2)*
- 91   ŽELJKO TOMIČIĆ
Ranosrednjovjekovno groblje Zvonimirovo - Veliko Polje,
prinos poznavanju bjelobrdske kulture u podravskom dijelu
Slavonije
- 121   ZORISLAV HORVAT
Neke činjenice o cistercijskom samostanu i crkvi u
Topuskom
- 135   DRAGO MILETIĆ
Plemićki grad Belec
- 155   SNJEŽANA PAVIČIĆ
Osnovni tipovi bizantskih relikvijarnih pektorala
- 161   TAJANA SEKELJ IVANČAN
Kasnosrednjovjekovne keramičke čaše iz Sokolovca,
Rudina-Čečavca i Kapan-Ivanca
- 179   GORAN GUŽVICA
JADRANKA BOLJUNČIĆ
Analiza učestalosti nagorjelih kostiju velikih zvijeri u
pleistocenskim naslagama špilje Vindije (Hrvatska)

Prikazi

- 187   ŽELJKO RAPANIĆ
VEDRANA DELONGA, Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj, Split, 1996. Nakladnik: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika - Split. Serija: Monumenta mediaevi Croatiae vol. 1. Str. 1.-608. (Tekst, Literatura, Index epigraphicus, Index paleographicus, Kazalo osobnih imena, zemljopisnih naziva i važnijih pojmova. Sa crtežima u tekstu (Maja Fabijanac i Marko Rogošić)+ LXXXIV tabli fotografija (Zoran Alajbeg) + fotografije u tekstu (Nenad Gattin)+1 karta, /32x23 cm/.

Contents/Inhaltsverzeichnis

- Introduction*
ŽELJKO TOMIČIĆ

Original scientific papers

- KORNELIJA MINICHREITER
Zoomorphic Idols of the Starčevo Ceremonial and Burial Area Site at Galovo, Slavonski Brod
- IVANČICA PAVIŠIĆ
Schmuck der späten Bronzezeit vom Fundort Špičak bei Bojačno
- DUNJA GLOGOVIĆ
Fibeln aus Ljupča
- REMZA KOŠČEVIĆ
Several Old Bronze Finds from the Samobor Vicinity
- GORANKA LIPOVAC VRKLJAN
A Mithraistic Cult Relief From Umljanovići
- IGOR FISKOVIĆ
Were Polače on the Isle of Mljet the Seat of the Rulers of Dalmatia?
- ŽELJKO RAPANIĆ
Denkmäler mit unvollständiger Biographie De ecclesiis datandis (2)*
- ŽELJKO TOMIČIĆ
Der frühmittelalterliche Friedhof Zvonimirovo - Veliko Polje, ein Beitrag zu den Erkenntnissen über die Bjelobrdo-Kultur in der slawonischen Podravina
- ZORISLAV HORVAT
Einige Tatsachen über das Zisterzienserkloster in Topusko
- DRAGO MILETIĆ
Burg Belec
- SNJEŽANA PAVIČIĆ
Grundtypen der byzantinischen Reliquiarpektoralien
- TAJANA SEKELJ IVANČAN
Spätmittelalterliche Keramikbecher aus Sokolovac, Rudina-Čečavac und Kapan-Ivanac
- GORAN GUŽVICA
JADRANKA BOLJUNČIĆ
Analysis of the Frequency of Partially Burnt Large Carnivore Bones in the Pleistocene Sediments at the Vindija Cave (Croatia)

- 189 BORIS GRALJUK
Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, nova serija
ARHEOLOGIJA (A) - sv. 47., strana 41.-117.
ETNOLOGIJA (E) - sv. 47., strana 179.-272.
PRIRODNE NAUKE (PN) - sv. 31., strana 273.-447.
Sarajevo, 1992. - 1995.
Sarajevo 1996. godine
- 190 BORIS GRALJUK
ROBERT WHALLON I LIDIJA FEKEŽA,
Kvantitativna analiza oblika grobne keramike ranog srednjeg vijeka sa teritorija Bosne i Hercegovine,
Izvorni znanstveni rad, str. 43.-59., uz tekst, tablice, histogrami, slike.
- 190 BORIS GRALJUK
ENVER IMAMOVIĆ,
Rezultati probnih iskopavanja u Podastinju, Višnjici i Gromiljaku kod Kiseljaka,
Izvorni znanstveni rad, str. 61.-92., uz tekst, skice, slike, table
- 191 BORIS GRALJUK
VELJKO PAŠKVALIN,
Prilozi proučavanju ilirsko-panonskog plemena Dezitijata i njegovog teritorija u krajevima srednje Bosne u predrimsko i rimsko doba,
Izvorni znanstveni rad, str. 93. do 116., uz tekst 5 tabli.
- 192 BORIS GRALJUK
VELJKO PAŠKVALIN,
Kulturnopovijesna problematika sepulkralnih spomenika rimskog doba s područja Bosne i Hercegovine,
Izvorni znanstveni rad, str. 117.-145., uz tekst, karta nalazišta, 3 table sa 10 slika, bibliografija, sažetak na engleskom.
- 193 BORIS GRALJUK
KEMAL BAKARŠIĆ,
Citati nove serije Glasnika Zemaljskog muzeja, (Arheologija) 1946.-1986.
Izvorni znanstveni rad, str. 147.-167., 11 tablica, 4 grafikona, bibliografija, sažetak na engleskom.
- 195 Marija BUZOV
DIADORA, sv. 15., Zadar, 1993., stranica 452, zajedno s tablama, crtežima, planovima, tlocrtima, fotografijama te kartama.
- 199 Marija BUZOV
DIADORA, sv. 16.-17., Zadar, 1995., stranica 430, zajedno s tablama, crtežima, planovima, tlocrtima, grafikoni- ma, fotografijama te kartama.
- 203 Marija BUZOV
BRUNO MILIĆ, RAZVOJ GRADA KROZ STOLJEĆA 2, SREDNJI VIJEK, ZAGREB, 1995., str. 424, sa ilustracijama, Glosarij, Bibliografija, Kazalo gradova, naseljenih mjesta i arheoloških lokaliteta, te Popis slika i crteža.
- 204 DUNJA GLOGOVIĆ
EDWARD HERRING, Explaining Change in the Matt-Painted Pottery of Southern Italy. Cultural and social explanations for ceramic development from the 11th to the 4th centuries B.C., BAR International Series 722, 1998 (Oxford), 255 str., 176. slika.
- 207 KORNELIJA MINICHREITER
Kratice

Nakit kasnog brončanog doba s nalazišta Špičak kraj Bojačnog

Schmuck der späten Bronzezeit vom Fundort Špičak bei Bojačno

Izvorni znanstveni rad

Prapovijesna arheologija

Original scientific paper

Prehistoric archaeology

UDK 903:4 (497.5) "6377" 903.57

Mr. sc. IVANČICA PAVIŠIĆ

Institut za arheologiju

Ul. grada Vukovara 68

HR - 10000 Zagreb

U ovom radu riječ je o slučajnim brončanim nalazima, vjerojatno s gradine Špičak u Bojačnom, općina Zagorska sela. Pri obilasku područja Hrvatskog zagorja godine 1936., Josip Klemenc prikupio je ove nalaze i predao na pohranu Arheološkome muzeju u Zagrebu. Oskudni i upitni podaci o okolnostima nalaza, ostavljeni su autorici da pomoću tipološke analize brončanih predmeta utvrdi vremenski raspon kojem bi mogli pripadati pojedini brončani nalazi, te da odredi pripadnost određenom kulturnom krugu.

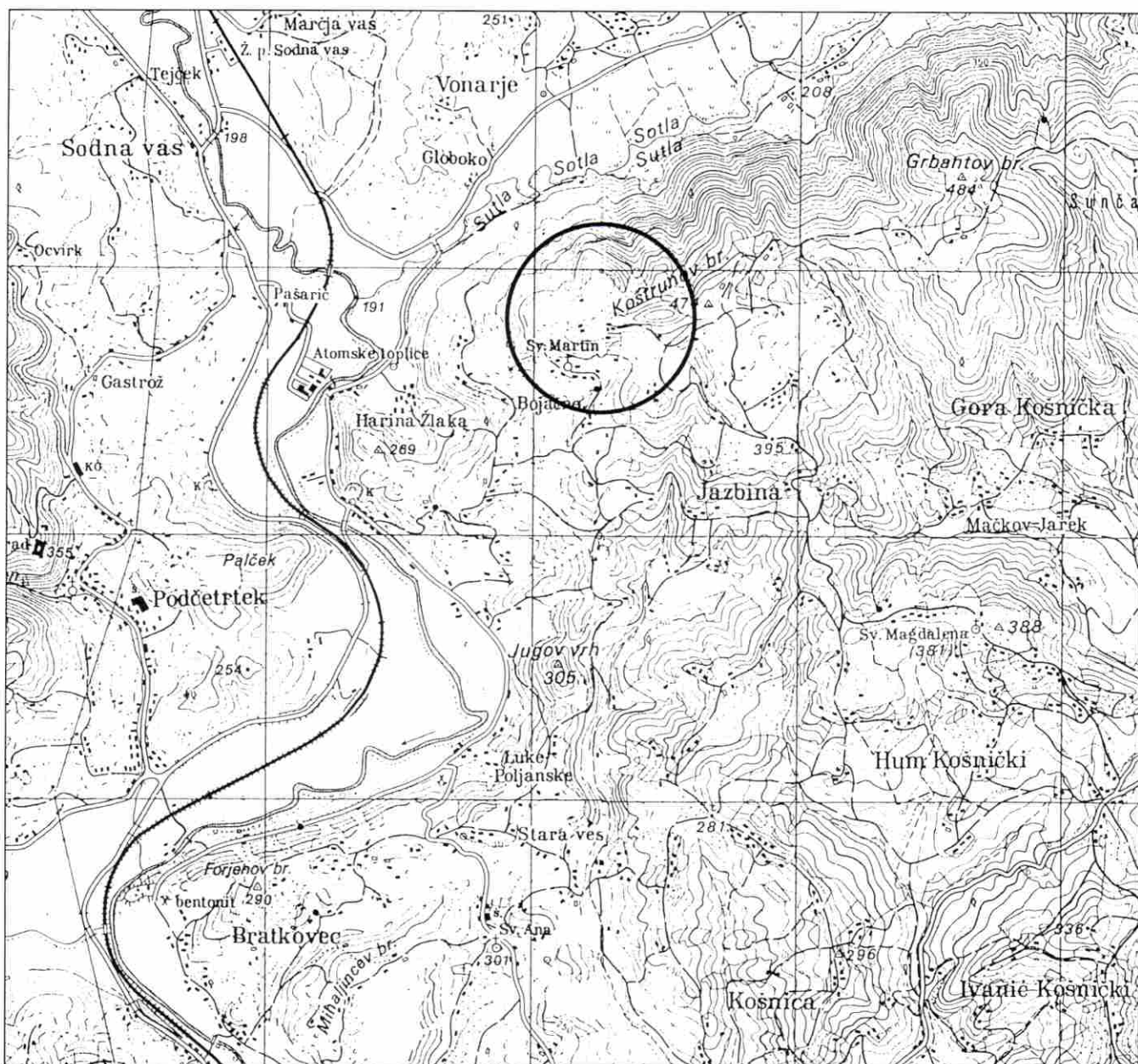
Prvi počeci arheoloških istraživanja regije Hrvatsko zagorje vezani su uz ime Josipa Klemenca, koji je tijekom tridesetih godina prikupio bogatu topografsku građu s ovoga najzapadnijeg dijela Krapinsko-zagorske županije. S vremenom, prikupljenu arheološku građu zaokružuje u jedinstvenu cjelinu, zbirnim prikazom topografskog razvitka Hrvatskog zagorja kroz određena povijesna razdoblja, objavom u izdanju Blatt Rogatec 1939. godine (KLEMENC, 1939., 63.-64.).

Brončani nalazi su, prema zapisu J. Klemenca, pronađeni na posjedu Mije Lugarića u selu Bojačnom br. 16, pri obradi zemljišta. Zatim su predani autoru radi pohrane u Arheološki muzej u Zagrebu prilikom njegovog terenskog obilaska područja nekadašnjeg okruga Zagorska sela.¹ Uz ostale brončane nalaze, prikupljeni su i nalazi od kamena, ulomci keramike i kućnog ljeva. Prema navodjenju Klemenca, većina pronađenih nalaza bili su preprodani od mještana Cillija, a djelomično ih je skupio barun Jakob Kavanagh iz Malog Tabora (KLEMENC, 1939., 63.-64.), (slika 1.) Iz Klemencova teksta ne razabire se stvarno mjesto nalaza. Naime, prema katastarskim zapisima iz godine 1984. jedini vlasnici zemljišta na položaju Gradine I. i II. su: Slava Jesih i Mijo Lugarić. Većinski vlasnik zemljišta na ovoj prostranoj Gradini I. i II. je Mijo Lugarić, čije su oranice smještene po položajima Gradine I., te u njenom podnožju na uzvisini podno prijevoja između obiju Gradina, na obroncima poviše Kostrunovog brjega. Zemljište Slave Jesih proteže se na gornjoj i donjoj terasi Gradine II., gdje su i pronađeni mnogobrojni materijalni dokazi o postojanju prapovijesnog gradinskog naselja iz kasnog brončanog doba (slika 2.) (Pavišić, 1986./1987., 5.-23.).

Brončane nalaze, koji su tom prilikom pronađeni, donosimo ovim slijedom;

¹ Ovom prigodom najljepše zahvaljujem Upravi Arheološkog muzeja u Zagrebu i kolegici Dubravki Balen Letunić na ustupljenim nalazima s lokaliteta Špičak u Bojačnom. Na isti način zahvaljujem i Krešimiru Rončeviću na izradi ovih crteža brončanih nalaza.

1. Fragmentarna pločasta fibula s ovalno raskucanim lukom. Manja pločasta fibula s ovalno raskucanim lukom i djelomično očuvanom spiralnom nožicom pripada tipu jednodjeljnih pločastih fibula. Luk fibule uzduž rubova pločastog traka ukrašena je s dva usporedna niza punciranih točkica, koje na kraju završavaju s okomitim zarezima. Nedostaje igla fibule (T. 1, 1).
Dužina 3,4 cm; širina pločastog luka 0,5 cm.
2. Razlomljena brončana narukvica iz 0,5 cm debele okrugle žice, s krajevima rombičnog presjeka. Očuvan jedan kraj narukvice s oblo odsječnim vrhom na kojem je vidljiva ušica za provlačenje s promjerom od 0,2 cm. S unutrašnje strane je udubljena glatka površina, dok je vanjska ukrašena poprečnim nizom gustih zarezova, uzduž očuvanog dijela narukvice. Od kraja prema središtu debljina narukvice se povećava (T. 1, 2).
Dužina 4,2 cm; širina luka 0,52 cm; širina završetka narukvice 0,33 cm.
3. Masivna narukvica od brončane žice rombičnog presjeka s prelomljenim krajevima. Unutarnji rub je gladak, podvučen na unutarnju stranu. Krajevi su prekinuti, s jednoličnom debljinom presjeka oba kraja. Vanjski rub narukvice ukrašen je skupinom poprijeko urezanih zarezova, koji su odijeljeni s po dva ili tri naglašena rebrasta ukrasa, kojima cjelokupna kompozicija dobiva izgled podjele polja u metopama (T. 1, 3).
Širina 6,5 cm; promjer 5,9 cm; debljina 0,41 cm.
4. Brončana čertoza fibula s trakastim lukom koji je rombično proširen na kraju luka. Ovo plosnato proširenje luka na kraju mehaničko je proširenje sa svrhom da bi se postavio gumb, neposredno prije spiralnog navoja, kojim luk prelazi u nogu fibule. Gumb je kod ovog tipa čertoza fibule obično plosnat i ukrašen narebrenim ukrasom ili profiliran. Igla i opruga nedostaju (T. 1, 4).
Dužina 5,5 cm; debljina luka 0,68 cm.

Slika 1. Detalj zemljovida s položajem brončanodobnog naselja na položaju Gradina I. i II. u općini Zagorska sela. Mjerilo 1:25000.

Abb. 1 Detail einer Landkarte mit der Lage der Siedlung aus der späten Bronzezeit auf der Lokalität Gradina I und II in der Gemeinde Zagorska sela. Maßstab 1:25000

Slika 2. Pogled na arheološki lokalitet Špičak- Gradina I. i II. u tijeku iskopavanja (Snimio: ŽELJKO TOMIČIĆ)

Abb. 2 Blick auf die archäologische Lokalität Špičak-Gradina I und II während der Ausgrabungen (Foto: Željko Tomičić)

5. Fragmentarna narukvica od brončane šipke, polukružnog presjeka. Narukvica je na oba kraja prelomljena i čini samo dio očuvane manje narukvice. S unutarnje strane je glatka udubljena površina, dok je s vanjske strane ukrašena nizom narebrenja, odijeljenih s po dva poprečna zarez (T. 1, 5). Dužina 4,5 cm; debljina oba kraja narukvice 0,31 cm;
6. Fragmentarni privjesak od brončane šipke, polukružnog presjeka, ukrašen jednoličnim nizom narebrenja, međusobno odijeljenih dvjema poprečnim zarezima (T. 1, 6) Dužina 4,9 cm; debljina 0,39 cm.
7. Brončana igla s pločasto raskucanom i unazad savitom glavicom - Rollnadel (T. 1, 7). Dužina 8,9 cm; debljina 0,3 cm.

Znatni dio brončanih nalaza, koji se po Klemencu navodi kao jedna cjelina, sačuvan je u fragmentarnom stanju, što se odnosi na fibule i narukvice, tako da možemo govoriti samo

o jednom, donekle očuvanom brončanom nalazu, a to je igla s povijenom glavicom. Od lijevanih brončanih predmeta javlja se samo čertoza fibula, dok je preostali dio nalaza izrađen od brončane žice raznih debljina. Od brončane šipke izrađene su narukvice prelomljenih krajeva kao i narukvica s rebrastim ukrasima i privjesak, dok su igla i pločasta fibula izrađene iz tanjeg profila brončane žice (T. 1, 1-7).

Do sada jedini primjerak fibule s ovalno raskucanim lukom, kako na gradini Špičak, tako i na prostoru sjeverozapadne Hrvatske, fragmentarni je nalaz fibule s ovalno raskucanim lukom, kojem nedostaje ukras osmica na drugoj strani luka i spiralna nožica (T. 1, 1). Fibula je po sredini luka ukrašena s dva niza točkica, te nizom okomitih zareza u desnom uglu luka na prijelazu u ukrasnu osmicu. Po srodnom načinu ukrašavanja luka fibule, ovaj naš jedinstveni primjerak s područja općine Zagorskih sela možemo pridružiti poznatoj skupini nalaza fibula s ovalno raskucanim lukom u slavonskoj Posavini, i to jednodjelnom tipu analognih fibula u ostavi iz Brodskog Varoša (VINSKI GASPARINI, 1973., T. 92, 9-10). Ukrašavanje raskucanog luka na ovom tipu fibula u Posavini, uglavnom geometrijskim ornamentima te šrafiranim rubovima, potvrđuje i njihovu prisutnost od trinaest nalaza u vrijeme II. faze starije kulture polja sa žarama. Ksenija Vinski Gasparini pretpostavlja postojanje radioničkog centra na ovim prostorima u okolici Slavenskog Broda, kako za fibule u obliku violinskog gudala, tako i njima srodne fibule u obliku raskucanog luka (VINSKI GASPARINI, 1973., 118.). Fibula ovalno raskucanog luka sa Špička jedini je primjerak tog tipa fibule na prostoru sjeverozapadne Hrvatske, a prvi na ovom najzapadnijem rubu Krapinsko-zagorske županije, na čijem se prostoru još javljaju i rijetki nalazi fibula u obliku violinskog gudala iz Zlatara i Topličice I. (VINSKI GASPARINI, 1973., T.26,20; 90,8; 76,21). Na susjednom slovenskom prostoru u Dolenjskom krugu nalazimo srodan primjerak fibule u obliku violinskog gudala u Malencima kod Brežica, koja je vjerojatno na ove prostore prenesena iz posavskih radionica (VINSKI GASPARINI, 1973., 121., 123.).

Na susjednom istočno-alpskom prostoru, uz fibule u obliku violinskog gudala, javljaju se također i fibule listolikog luka u vrijeme Ha A horizonta na lokalitetima Gemeinlebaren, Unterradel i Illmitz, među nalazima grupe Beierdorf (PITTONI, 1957., 418., SZOMBATHY, 1929., T. 1, 12). Na prostoru srednje Europe javlja se ovaj tip fibule nešto kasnije od naših primjeraka pod imenom Spindlerfellder fibule, po nalazištu u južnoj Njemačkoj (SPROCKHOFF, 1938., 205.). Spindlerfellder fibule su jednodjelnog i dvodjelnog tipa, međusobno se razlikuju u proporcijama i ornamentici pločastog listolikog luka fibule. O podrijetlu i raširenosti ovog tipa fibule u srednjoj Europi pisali su O. Kleemann te E. Sprockhoff, koji je na osnovi ornamentike razvedenog luka u raznim inačicama urezanih motiva utvrdio vremensku pripadnost pojedinih tipova fibula (SPROCKHOFF, 1938., 205.). Sprockhoff je u svojoj klasifikaciji utvrdio da rane Spindlerfellder fibule imaju malu spiralnu nogu, čiji promjer nije veći od trećine luka, što znači da se jedva razlikuju u veličini spiralne opruge i luka fibule. Osobitost je ovih fibula da se na njima susreće motiv pješčanog sata na proširenom luku fibule u raznim varijantama oblika, te obrub od šrafiranih

ertica uz sam pločasti luk fibule. Ovaj stariji tip Spindlerfellder fibule datirao je u Ha A1 stupanj. Postupno se luk fibule smanjuje, a spiralni diskovi s obje strane luka postaju sve veći tijekom Ha A2 stupnja, tako da promjer odgovara skoro polovini luka fibule. Tijekom Ha B1 stupnja, luk fibule postaje sve veći i u nekim primjercima poprma asimetrične oblike u vidu plohe romba. Središnja površina plohe ukrašena je raznim geometrijskim ornamentima te pojedinačno ukrasom bukla, kao na nalazima iz Moravske i Bavarske (BRUNN, 1968., 90.-91.).

Promatrano u širem kontekstu rasprostranjenosti Spindlerfellder fibula u srednjoj Europi, njihov prototip su fibule s ovalno raskucanim lukom na prostorima sjeverozapadne Hrvatske. One se javljaju nešto ranije od Spindlerfellder fibula u ostavama II. faze kulture polja sa žarama s ostalim brončanim nalazima tog vremena i nose osobine autohtonosti na početku Ha A1 stupnja (VINSKI GASPARINI, 1973., 12.-128.).

Müller-Karpe je na ovim osebnim tipovima fibula prepoznao dva, podijelivši ih na osnovi ornamentike, načina izrade i veličine jednodjelnih ili dvodjelnih u dvije skupine. (MÜLLER KARPE, 1951., 196., 2a i 2b). Na prostoru od Češke do Transdanubije nazvao ga je tipom Rošice s raskucanim lukom, ukrašenim po sredini vodoravnim motivima. Drugi tip fibule s ovalno raskucanim lukom prati na prostoru istočne Madarske (Alfölda i Potisja) s ukrašenim lukom po sredini u obliku pješčanog sata ili labrisa (PITTONI, 1957., 420.).

Narukvice su kao ukrasni predmet zastupljene u gotovo svim nekropolama starije i mlade kulture polja sa žarama, tako i u željezno doba. Tako se na prijelazu iz jednog u drugo vremensko razdoblje modificiraju kako po stilu ukrašavanja, tako i u kvaliteti izvedbe pojedinog nakita, po čemu se prate radionički centri ili lokalne produkcije pojedinih majstora. Stoga se izbor bogatstva i raznolikosti metalne proizvodnje brončanog i željeznog nakita može podijeliti u nekoliko osnovnih skupina, koje karakteriziraju vremenski horizont brončanog i željeznog doba.

Narukvice kao prilozi u grobovima ili u ostavama u fazi II. kulture polja sa žarama zastupljene su ovim osnovnim tipovima:

- Narukvice od okrugle ili rombične žice:
- a/ jednostavne narukvice od željezne ili brončane okrugle žice s krajevima savinutim u više navoja
  - b/ narukvice od okrugle žice s više navoja
  - c/ narukvice okruglog presjeka, rastavljenih i istanjenih krajeva
  - d/ narukvice okruglog ili rombičnog presjeka zadebljanih plosnatih ili okruglih krajeva, glatke ili ukrašene površine s raznim motivima kao što su urezani okomiti ili kosi zarezi, motiv riblje kosti, cik-cak linije, ili u kombinaciji okomitih zareza međusobno odijeljenih polukružnim rebrima
  - e/ tordirane narukvice s plosnatim otvorenim krajevima ili s polukružno-ovalnim presjekom
  - f/ narukvice okruglog ili polukružnog presjeka s krajevima koji prelaze jedan preko drugog
2. Plosnati tip narukvica:
- a/ narukvice trokutastog presjeka, glatke i neukrašene površine, rastavljenih i zaobljenih krajeva

- b/ narukvice od tankog brončanog lima polukružnog presjeka, ukrašene motivom ribljeg mjehura ili girlandi tipa Gunja
- c/ narukvice s okomito narebrenom površinom
- d/ plosnate narukvice s jednim ili više vodoravnih rebara

Prošireni i zadebljani krajevi, odsječeni ili zaobljeni na ovim čestim tipovima narukvica u posavskim ostavama ukazuje na podrijetlo iz Br D stupnja starije kulture polja sa žarama.

U horizontu ostava faze II. starije kulture polja sa žarama na prostoru međurječja, pretežito se javljaju narukvice trokutastog presjeka, glatke i neukrašene, rastavljenih i zaobljenih krajeva, a potom nadalje prate se u ostavama III. faze u doba mlađe kulture polja sa žarama. Na prostoru sjeverozapadne Hrvatske poznati su primjerci iz groba u Martijancu (VINSKI GASPARINI, 1973., T. 25, 8-9), iz uništenog groba u Zdenčini kod Zagreba (VINSKI GASPARINI, 1973., T. 26, 2), ostavi s Medvedgrada (VINSKI GASPARINI, 1973., T. 75, 1-6), te u Strugi kod Varaždina (VINSKI GASPARINI, 1973., T. 74 D, 2). U istočnoj skupini nalaza prilog su u ostavama: Otok-Privlaka (VINSKI GASPARINI, 1973., T. 28, 43, 46) i Poderkavlje-Slavonski Brod (VINSKI GASPARINI, 1973., T. 66, 25).

Na prostoru posavskog dijela Hrvatske, osobito oko Slavenskog Broda, gdje je i najveća koncentracija ostava faze II., tradicija ukrašavanja narukvica iskazana je u korištenju širokog spektra motiva u oblikovanju ornamentike, kojima ovaj ukrasni dio nošnje poprima osobito prepoznatljive oblike. Pojava masivnih narukvica od deblje brončane šipke, rombičnog presjeka i proširenih odsječenih krajeva, ukrašenih motivom girlandi, poznatih kao tip Gunja, javljaju se u ostavama: Veliko Nabrđe (VINSKI GASPARINI, 1973., T. 44,32,33), Sisak (VINSKI GASPARINI, 1973., T. 74 C,3), te u ostavi Markušica kod Vinkovaca (VINSKI GASPARINI, 1973., T. 30 C,1-3). Podrijetlo motiva girlandi prati se još na srednjebrončanodobnom nakitu, čija se tradicija načina ukrašavanja nastavlja i u II. fazi kulture polja sa žarama, kako na našim prostorima, tako i u Transdanubiji u ostavi Hajdusámson-Apa.

Narukvice okruglog ili polukružnog presjeka od brončane šipke, obično su ukrašene urezanim snopovima okomitih ili kosih linija, kao što je to primjer na narukvicama iz ostave Otok-Privlaka kod Vinkovaca, Brodski Varoš (VINSKI GASPARINI, 1973., T. 28, 44; 55, 29, 25), te na našem primjeru narukvice sa Špička (T. 1,2), ili u kombinaciji snopova okomitih linija čiji je međuprostor ispunjen okomitim cikcak linijama, kao na primjer nalazi iz Velikog Nabrđa i Poljanci I. (VINSKI GASPARINI, 1973., T. 44, 23; T. 49, 3), ili motiv riblje kosti u ostavama: Veliko Nabrđe i Brodski Varoš (VINSKI GASPARINI, 1973., T. 44, 27; T. 59, 16).

U kasnobrončanoj nekropoli u dvorištu SAZU u Ljubljani najbrojnije su željezne narukvice okruglog presjeka, savijene u nekoliko navoja, svojstvene kasnobrončanodobnim nekropolama u slovenskom Posavlju i Podravlju (Ruše, Hajdina, Pobrežje, Dobova, Novo Mesto), (PUŠ, 1971., T. 3, 4; 13, 7).

Javlja se i jednostavan ukras vodoravnog narebrenja vanjskog polja narukvice s jednom ili više linija u ostavama: Otok-Privlaka i Brodski Varoš (VINSKI GASPARINI, 1973.,

T. 28, 43, 53; T. 59, 40-43). Ostava u Brodskom Varošu, kao najveća ostava u istočnoj skupini ostava međurječja sadrži i najveću skupinu narukvica od 62 primjerka. Unutar njih izdvaja se nekolicina narukvica od brončane šipke trokutastog presjeka, sa zadebljalim i proširenim uglatim ili četvrtastim krajevima i rustično razvedenim okomitim nizom narebrenja (VINSKI GASPARINI, 1973., T. 59, 23-29, 31-32).

Neki tipovi nakita sa Špička, kao narukvica i privjesak (T. 1: 2-3, 5-6), pokazuju srodnost s nakitom kako na dolnjskom i štajerskom prostoru, tako i na istočnoalpskom prostoru, u nekropoli Herzogenburg, gdje se prati ukopavanje od kasnohalštatskog do ranolatenskog horizonta (NEUGEBAURER, 1992., 35.-41.). Skeletni grob 121 jedne djevojčice (NEUGEBAURER, 1992., slika 8.), sadržavao je uz ostale priloge kasnohalštatskog nakita, čvorastu fibulu s prikazom pauka, dva prstena, dvije narebrene nanogvice čiji su rebrasti članci odvojeni s po dva okomita zarez, srodni nalazima sa Špička (T. 1, 3). Grob iz Herzogenburga datiran je u Ha D3 stupanj na osnovi čvoraste fibule koja se ubraja u najstariji primjerak halštatske fibule srednje Europe. Na području Kärntens, u nekropoli Villach-Kanzianaberg, nalazimo fragmentaran ulomak iste takve narukvice s gusto narebrenim vanjskim plaštom, kojeg dijele po dvije urezane linije niz gustih navoja (PITTIONI, 1954., slika 444, 14). Na ovom istom lokalitetu, uz spomenuti tip narukvice javlja se i drugi tip narebrenih narukvica i nanogvica, čije članke odvajaju gusto nanizani sedlasti prijevoci, koji daju ovom tipu omiljenih halštatskih narukvica rustičniji oblik (PITTIONI, 1954., slika 444, 12.-13., 16.). Nekropola pripada tipu halštatskih lokaliteta tipa Frög i datirana je po Pittioniju u Ha B horizont, dok je po Müller-Karpeu datirana u prijelazni horizont Ha B na Ha C stupanj (PITTIONI, 1954., 621.-633.). Za razliku od ovog ukrasa narebrenja na cijeloj površini luka fibule međusobno odvojenih zarezima, na nekropoli Ruše u grobu 144. javljaju se čvorasta zadebljanja čiji je međuprostor ispunjen nizom zarez, što grob zajedno s ostalim priložima pekve, vrča s dvije drške i dvopetljustom narukvicom Müller Karpe datira u Ha B3 stupanj (MÜLLER KARPE, 1959., 113, A).

Kasnobrončanodobna žarna nekropola na dvorištu SAZU u Ljubljani pokazala je srodnosti u keramičkim oblicima s gradine II. Špičak u Bojačnom, kojima se isto tako pridružuju brončani nalazi, kao npr. narukvici polukružnog ili ovalnog presjeka ukrašenoj skupinom poprečno urezanih zarez čiji međuprostor ispunjava ornament u obliku slova X, pronađen u grobu 214 (PUŠ, 1971., T. 40, 5).

Pahič u starije željezno doba stavlja pojavu narukvica okruglog presjeka, narebrene ili ukrašene okomitim zarezima, čiji je međuprostor ispunjen čvorastim izdancima i pečatistim krajevima (PAHIČ, 1956., T. II., 4; T. IV., 1, 3-4), srodne ovoj našoj sa Špička (T. 1, 3).

Narukvice s urezanim snopovima okomitih linija s praznim međupoljem, kao podjela u metopama, susreće se i na bavorskom području u kasnohalštatskim nekropolama Bruchsal i Balingen. Zapadno od Hüttenheima, u "Krärschrei-Wiesen" šumi, istražena je još tijekom zadnjeg desetljeća prošlog stoljeća nekropola s nizom od dvadesetih grobnih humaka sa skeletnim ukopom. Od brončanih priloga javljaju se, uz bogato ukrašene brončane pojaseve, nanogvice i narukvice rastavljenih krajeva, ravno odsječenih od brončane

žice okruglog presjeka, ukrašene na vanjskoj površini urezanim snopovima okomitih zarez (MAIER, 1959., T. 39, 3-5). Istom tom tipu narukvica pridružuje se skupina od šest takvih nalaza narukvica od okrugle žice s gusto ornamentiranom površinom urezanih snopova zarez u nekropoli Hössingen (MAIER, 1959., T. 41).

Promatrajući analogne primjerke brončanih nalaza iz mlađeg halštatskog vremena kao priloge u grobovima na prostoru Bele Krajine i Dolenjske, uočavamo da se pojedini oblici narukvica, nanogvica, fibula, igli i ostalog nakita javljaju i na ovom prostoru Hrvatskog zagorja koji pokazuje uobičajenu tradiciju nošnji toga doba modificiranu ukusu vremena i prostora. U najstarijem horizontu Podzemelj I. u kojem je još u upotrebi paljevinski ukop, susrećemo kao priloge narukvice s gustim snopovima ureza kao i na fragmentarnoj narukvici sa Špička (T. 1, 2), te igle s povijenom i stožastom glavicom. Izdvojene su dvije grobne cjeline: grob 28./1 i grob 29./2, datirani s kneževskim grobom i antenskim mačem, u stupanj Ha B3 po Gabrovcu (GABROVEC, 1964.-1965., 32.). U horizontu Stična I uz brojno zastupljene naočaraste fibule, javljaju se lučne fibule s dugom nogom, šmarješke fibule te narukvice s gusto narebrenim lukom i narukvice s krajevima koji prelaze jedan preko drugog (GABROVEC, 1956., 53.).

Mlade željezno doba na Špičku zastupljeno je samo jednom manjom čertoza fibulom s glatkim lukom, zaobljenog rombičnog presjeka (T. 1, 4). Izdužena noga ukrašena je na kraju gljivastim pucetom, te na prijelazu u iglu plosnato je raskucana na mjestu gdje je vjerojatno završavao jednostranom oprugom. Držač igle je T-presjeka. Po tipološkoj tablici B. Teržan uklapa se u X. skupinu "klasičnih" čertoza fibula (TERŽAN, 1977., 333.), te po T. Težak Gregl u IV. skupinu "klasičnih" čertoza fibula, dakle mlađem željeznome dobu ili Ha D3 stupnju (TEŽAK GREGL, 1981., 30.).

Ovaj "klasičan" tip čertoza fibule rasprostranjen je na predalpskom i alpskom prostoru, osobito na području Dolenjske u negovskom horizontu u Ha D3 stupnju. U Italiji gdje je i ishodište tog tipa fibule u 5. st. pr. Krista, javlja se u u horizontu Este III. U Posočju u vremenu Sv. Lucija II. c. Na središnjem japodskom prostoru osobito je bogato zastupljen u kopoljskoj nekropoli u raznim varijantama ukrašavanja luka pucetima (DRECHSLER BIŽIĆ, 1961., 68.). Kako se čertoza fibula često susreće u inventaru japodskih grobova mlađeg željeznog doba, ne samo brojčano već i po raznolikosti tipova, T. Težak Gregl pretpostavlja da su stariji tipovi na ove prostore preneseni mjestimično sa slovenskog teritorija, dok su mlađi tipovi autohtonog podrijetla (TEŽAK GREGL, 1981., 25.).

U najstarijem horizontu Podzemelj I., kada su uporabi žarni grobovi, među rijetkim brončanim nalazima susreću se igle sa stožastom glavicom i narukvice ukrašene gusto urezanim linijama, te igle s uvitom glavicom (Rollnadel) kao i na našem primjerku igle sa Špička (T. 1, 7). Najstariji horizont Podzemelj I. datiran je antenskim mačem u HaB3-HaC1 stupanj. Uz to, grob sadrži i trbušastu žaru s izvijenim obodom, niskim vratom i vodoravnom plastičnom trakom na donjem dijelu konusa posude, čime pokazuje još tipološku povezanost s nalazima starije kulture polja sa žarama (DULAR, 1978., 35, 1-3).

Zapadna kulturna skupina starije kulture polja sa žarama nastavila je svoj razvoj u doba prijelaza III. faze u IV. fazu na

kraju II. st. pr. Krista, što odgovara stupnju Ha A2 i prijelaza na Ha B1 stupanj. Prostor najzapadnijeg dijela Hrvatskog zagorja, kako su pokazala istraživanja na Špičku, pod utjecajem je prethodnih grupa Baierdorf i Velatice, te štajerskog i dolensjčkog kulturnog kruga s nekropolama Ruše, Hajdina, Dobova i Rifnik. Novija istraživanja na području Dolenjske utvrdila su postojanje dvaju naselja iz kasnog brončanog doba na Plešivici nad Drenjem i Makovcu nad Zagoricom kod Dobrića (DULAR-KRIŽ-SVOLJŠAK-TECCO-HVALA, 1995., 89.-168.). Ona svojim topografskim osobinama, kako po svom strateškom položaju, tako i u svojoj osnovnoj gradinskoj strukturi naselja, pokazuju izrazite sličnosti s tipovima gradinskih brončanodobnih lokaliteta na ovim prostorima, kojima pripada i Gradina II., Špičak u Bojačnom. Zapadnoj kulturnoj skupini na prostoru sjeverozapadne Hrvatske pripada grupa Zagreb, koju slijede na ovim područjima kasnobrončanodobna naselja Ciglana i Martinec kod Križevaca te Igrišće na Kalniku (HOMEN, 1982., 18.-24.; isti 1989., 14.-18.; MAJNARIĆ PANDŽIĆ, 1993., VRDOLJAK, 1994., 7.-82.).

Gradina II. Špičak u Bojačnom pripada mlađem tipu kasnobrončanodobnih visinskih naselja, odnosno dobu faze IV.-V. mlade kulture polja sa žarama za sjeverozapadnu Hrvatsku. Osnovna obilježja keramike s ovog gradinskog lokaliteta daju oblici i ukrasi kako na gruboj, polugruboj tako i finoj keramici. Najčešća gruba i polugruba keramika pečena je oksidacijskim postupkom, svjetlo crvene do smeđe boje, s ukrasom plastičnih traka otiska prstiju ili štipanjem. Fina keramika tankih stijenki oker smeđe ili sivo crne boje ukrašena je facetiranjem, plastičnim rebrima, motivima cik-cak linija, šrafiranim trokutima i kružićima. Pojedini oblici posuda, osobito trbušasti lonci s koničnim vratom i vodoravnim kanelirama na ramenu posude slijede tradicije izrade keramike Ruške grupe u Ha B stupnju, te u širem kontekstu evoluiru u tipove srodne za skupinu Podol-Ruše-Valdalj.

Već ranije utvrđena tipološka srodnost keramičkih oblika i načina ukrašavanja sa skupinom Ruše iskazuje u ovom skromnom repertoaru brončanih nalaza svoje regionalne osobine, kako u načinu izrade tako i samoj ornamentici, ali ipak srodnost s nekim oblicima nakita na posavskim lokalitetima, što je osobito uočljivo na fibuli s listastim lukom (T. 1, 1).

Pokušamo li sažeti ovdje iznesene podatke u raščlambi brončanih nalaza sa Špička na temelju analogija sa srodnim lokalitetima na graničnom prostoru slovenske Štajerske kao i sa širim slovenskim i jugoistočnim alpskim prostorom te radionicama na posavskom dijelu zapadne grupe medurječja, možemo reći slijedeće: gradinsko naselje Špičak u Bojačnom primjer je kasnobrončanodobnog visinskog naselja kasnog Ha B stupnja po Müller Karpeu, na kojem se susreću još i klasični keramički oblici posuda, koje su se razvile iz starijih keramičkih oblika kulture polja sa žarama, osobito grupe Baierdorf i Velatice (PAVIŠIĆ, 1993., 171.-188.). Potom su se razvili vlastiti oblici kao što su trbušasti lonci s visokim koničnim vratom, vrčevi s koničnim niskim vratom i okruglom ručkom, masovna pojava plitica s glatkim i turbanastim obodom, ukrašene s nizom navedenih geometrijskih ukrasa svojstvenih za Rušku grupu. Ovaj prilog skromnih metalnih nalaza vjerojatno pripada istoimenom naselju na osnovi Klemenčevog navođenja, koji ih kao takve pri-

pisuje istoimenom lokalitetu, a mi smo ih pokušali koristiti samo alternativno, dok se oni ne pojave u zatvorenim grobnim cjelinama ili u okviru naseobinskog sloja (KLEMENC, 1939., 63.-64.). Na temelju komparativne analize, a u nedostatku bilo kakvog srodnog brončanog nalaza iz dosadašnjih istraživanja, možemo reći da oni pripadaju prijelaznom razdoblju od vremena klasične kulture polja sa žarama do u najstariju fazu željeznog doba, odnosno u doba od 1000. do 700. god. pr. Krista. Ovi brončani nalazi vjerojatno su pripadali nekropoli u kojoj se javljaju kao pojedinačni prilog u grobovima, a svojim oblicima nagovještaju duh novoga vremena koji u svojoj konačnoj fazi kasnog brončanog doba pridonosi nastajanju najstarije halštatske kulture na ovim prostorima Hrvatskog zagorja, s kontinuitetom naseljavanja po obroncima Koštrunovog brjega.

Već prije utvrđena tipološka srodnost keramičkih oblika i načina ukrašavanja sa grupom Ruše kod Maribora, iskazuje u ovom skromnom repertoaru brončanih nalaza svoje regionalne osobine, kako u načinu izrade tako i samoj ornamentici, ali i srodnost s nekim slovenskim i posavskim lokalitetima, što je osobito uočljivo na fibuli s raskucanim lukom.

BIBLIOGRAFIJA

- BARTF. E., 1970: Funde aus dem Besitz des Naturhistorischen Museums Wien. Funde aus Krein, Krieger+Salzherren, *Hallstattkultur im Ostalpenraum*, Ausstellungskatalog band 14, Innsbruck 14. Mai bis 13. Juni, Mainz
- BRUNN W. A. 1968: Mitteldeutsche Hortfunde der jüngeren Bronzezeit, *RGF, Band 29*, Berlin 1968.
- DULAR J., 1978: Podzemelj, Katalogi in monografije 16, Ljubljana
- DULAR J., KRIŽ B., SVOLJŠAK D., TECCO-HVALA S., 1995., Prazgodovinska višinska naselja v Suhi krajini, *AVes 46*, Ljubljana, 1995.
- DRECHSLER BIŽIĆ R., 1961., Rezultati istraživanja japodske nekropole u Kopolju 1955.-1956. godine, *VAMZ sv. II.*, Zagreb
- GABROVEC S., 1956., Najstarejša zgodovina Dolenjske, Novo Mesto, 1956.
- HOMEN Z., 1982., Novi kasnobrončanodobni lokalitet u Križevcima, *MuzVjes. 5.*, Varaždin, 1982.
- HOMEN Z., 1989., O zanimljivom nalazu iz Martinca kraj Križevaca, *MuzVjes. 12.*, Bjelovar, 1982.
- MAIER F., 1959: Herstellungschnik und Zierweise der späthallstattzeitlichen Gürtelbleche, *BRGK 39*, Berlin
- MAJNARIĆ PANDŽIĆ N., 1993., Naselje kasnog brončanog doba na Kalniku, Zagreb-Križevci, 1993.
- MÜLLER KARPE H., 1951: Ein urnenfelderzeitlicher Depotfund von Reisen, Ldkr.Erding, Oberbayern, *GERMANIA 29*, Frankfurt a/M 1951
- MÜLLER KARPE 1959: Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen, *RGF 29*, Berlin 1959
- NEUGEBAUER J. W., 1992: Die Kelten im Osten Österreichs, Wissenschaftliche Schriftenreihe Niederösterreich 1992/93/94, Wien 1992
- PAHIĆ S., 1957., Drugo žarnogrobišče v Rušah, *DelaSAZU IV/3*, Ljubljana, 1957.
- PAHIĆ S., 1972., Pobrežje, Katalogi in monografije 6, Ljubljana, 1972.
- PAVIŠIĆ I., 1986.-1987., Rezultati probnih istraživanja na prehistorijskoj gradini Špičak u Bojačnom, *PRILOZI 3/4.*, Zagreb, 1986.-1987.
- PAVIŠIĆ I., 1993., Kasnobrončanodobno naselje Špičak u Bojačnom, Prilog poznavanju Ruške grupe, *Ptujski arheološki zbornik ob 100 letnici Muzeja in Muzejskega društva*, Ptuj, 1993.
- PITTIONI R., 1954: Urgeschichte des Österreichischen Raumes, Wien 1954
- PUŠ I., 1971., Žarnogrobiščna nekropola na dvorišču SAZU u Ljubljani, *Dela SAZU VII*, 1, Ljubljana, 1971.
- STARE F., 1953., "Ilirsko" grobišče pri Dobovi, Izkopavanje leta 1952., *Dela SAZU III*, Ljubljana, 1953.
- STARE F., 1954., Ilirsko grobišče na dvorištu SAZU u Ljubljani, *Dela SAZU I/9*, Ljubljana, 1954.
- SPROCKHOFF E., 1938: *Marburger studien, MARBURG JAHRBUCH*, Marburg, 1938
- SZOMBATHY J., 1929: Prähistorische Flachgräber bei Gemeinlebaren in Niederösterreich, Wien 1929
- TERŽAN B., 1977., Certoška fibula, *AVes XXVIII/1976*, Ljubljana, 1977.
- VINSKI GASPARINI K., 1973: Kultura polja sa žarama u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, *Monografije 1*, Zadar, 1973.
- VINSKI GASPARINI K., 1974., Fibule u obliku violinskog gudača u Jugoslaviji, *VAMZ sv. VII.*, Zagreb, 1974.

Zusammenfassung

SCHMUCK DER SPÄTEN BRONZEZEIT VOM FUNDORT ŠPIČAK BEI BOJAČNO

Der Anfang der archäologischen Forschungen in der Region Hrvatsko Zagorje ist mit dem Namen Josip Klemenc verbunden, der in den dreißiger Jahren eine reiche Sammlung an archäologischem topographischem Material aus diesem westlichsten Teil des Bezirks Krapina-Zagorje anlegte. Mit der Zeit komplettierte er die gesammelten archäologischen Funde zu einer einmaligen Sammlung, die die topographische Entwicklung des Hrvatsko Zagorje in bestimmten Geschichtsperioden darstellt (KLEMENC 1939).

Anlässlich seiner Geländeerforschung des einstigen Gebiets Zagorska Sela, heute Teil des Bezirks Krapina-Zagorje, vermerkte J. Klemenc Bronzefunde, die bei Bauarbeiten auf dem Grundbesitz von Mijo Lugarić im Dorf Bojačno, Hausnummer 16, gefunden und dem Autor zur Aufbewahrung im Archäologischen Museum in Zagreb übergeben wurden. Neben sonstigen Bronzefunden wurden auch Steinfunde sowie Fragmente von Keramik und Hausverputz gefunden. Gemäß Klemenc war der Großteil der Funde von dem Einheimischen Cilli verkauft, und zum Teil von Baron Jakob Kavanagh aus Mali Tabor gesammelt worden (KLEMENC 1939, 63-64). Aus dem Text von Klemenc läßt sich der eigentliche Fundort nicht entnehmen. Gemäß Katastereintragungen aus dem Jahr 1984 sind die einzigen Grundbesitzer des Standorts Gradine I und II nämlich Slava Jesih und Mijo Lugarić. Das Land von Slava Jesih erstreckt sich auf der oberen und unteren Terrasse Gradine II, wo auch zahlreiche materielle Funde von der Existenz einer vorgeschichtlichen befestigten Ansiedlung aus der späten Bronzezeit zeugen. (PAVIŠIĆ 1986 / 1987, 5-23)

In der Folge werden die Bronzefunde aus der Umgebung des Dorfes Bojačno beschrieben.

1. Fragment einer Scheibenfibel mit gehämmertem oder blattförmigem Bogen. Kleinere Scheibenfibel mit oval gehämmertem Bogen und teilweise erhaltenem spiralförmigem Füßchen gehört zum Typus der einteiligen Scheibenfibeln. Der Fibelbogen ist entlang den Rändern der plattenförmigen Bänder mit zwei parallelen Reihen von punzierten Pünktchen verziert, die in vertikalen Kerben enden. Es fehlt die Fibelnadel (T. 1, 1). Länge 3,4 cm; Breite des plattenförmigen Bogens 0,5 cm.

2. Zerbrochenes Bronzearmband aus einem 0,5 cm dicken Runddraht, mit Enden in rhombischem Querschnitt. Erhalten ist ein Ende des Armbandes mit rund abgeschnittener Spitze, auf welcher eine Schlaufe mit einem Durchmesser von 0,2 cm sichtbar ist. Auf der Innenseite vertiefte glatte Fläche, während die Außenseite mit einer Querreihe von dichten Kerben entlang des erhaltenen Armbandteils verziert ist. Vom Ende zur Mitte wird das Armband dicker (T. 1, 2). Länge 4,2 cm; Bogenbreite 0,52 cm; Breite der Arbandenden 0,33 cm.

3. Massives Armband aus Bronzedraht, rhombischer Querschnitt mit durchbrochenen Enden. Der Innenrand ist glatt, nach innen umgeschlagen. Die Enden sind durchbro-

chen, mit gleichmäßiger Dicke des Querschnitts an beiden Enden. Der Außenrand des Armbands ist mit einer Gruppe von quer eingeschnittenen Kerben verziert, die mit je zwei oder drei erhabenen rippenförmigen Verzierungen voneinander geteilt sind, wodurch die gesamte Komposition das Aussehen der Aufteilung der Felder in Metopen erhält (T. 1, 3). Breite 6,5 cm; Durchmesser 5,9 cm; Dicke 0,41 cm.

4. Bronzene Certosafibel mit bandförmigem Bogen, der sich am Ende rhombisch weitet. Diese flache Ausweitung des Bogens am Ende erfolgte zwangsläufig, damit unmittelbar vor dem Spiralgewinde, mit dem der Bogen in den Fuß der Fibeln übergeht, ein Knopf angebracht werden konnte. Der Knopf ist bei diesem Typus der Certosafibeln meistens flach und gerippt, oder profiliert. Es fehlen die Nadel und die Feder (T. 1, 4). Länge 5,5 cm; Bogendicke 0,68 cm.

5. Armbandfragment aus Bronzeplatten, mit halbkreisförmigem Querschnitt. Das Armband ist an beiden Enden durchbrochen und ist nur ein Teil eines erhaltenen kleinen Armbandes. Auf der Innenseite ist die Fläche glatt und vertieft, während die Außenseite mit einer Reihe von mit je zwei querlaufenden Kerben getrennten Rippen verziert ist (T. 1, 5). Länge 4,5 cm; Dicke der beiden Arbandenden 0,31 cm.

6. Anhängerfragment aus Bronzeplatten, mit halbkreisförmigem Querschnitt, verziert mit einer gleichförmigen Rippenreihe, voneinander mit querlaufenden Kerben getrennt (T. 1, 6). Länge 4,9 cm; Dicke 0,39 cm.

7. Bronzenadel mit abgeplattetem und nach hinten gebogenem Köpfchen - Rollnadel (T. 1, 7). Länge 8,9 cm; Dicke 0,3 cm.

Ein Großteil der Bronzefunde, die Klemenc zu einer Einheit einordnet, ist in Fragmenten erhalten. Dies bezieht sich auf Fibeln und Armbänder, so daß nur von einem halbwegs erhaltenen Bronzefund die Rede sein kann, wie die Nadel mit gebogenem Köpfchen. Von den gegossenen Bronzegegenständen erscheint nur die Certosafibel, während der restliche Teil der Funde aus Bronzedraht unterschiedlicher Dicke gefertigt ist. Aus Bronzeplatten sind auch die Armbänder mit durchbrochenen Enden sowie das Armband mit gerippten Verzierungen und der Anhänger, während die Nadel und die Scheibenfibel aus Bronzedraht geringerer Stärke gefertigt wurden (T. 1, 1-7).

Bisher das einzige Beispiel einer Fibel mit oval gehämmertem Bogen, auf der Burg Špičak, wie auch im Gebiet Nordwestkroatiens, ist der Fragmentfund einer Fibel mit oval gehämmertem Bogen, der die Verzierung in Form einer Acht auf einer Seite des Bogens und das spiralförmige Füßchen fehlen (T. 1, 1). Die Fibel ist in der Mitte des Bogens mit zwei Reihen von Pünktchen und einer Reihe von vertikalen Kerben in rechter Bogenecke, am Übergang zum achtförmigen Ornament, verziert. Aufgrund der analogen Methode der Verzierung des Fibelbogens läßt sich das einmalige Exemplar aus dem Gebiet der Gemeinde Zagorska Sela der bekannten Fundgruppe von Fibeln mit oval gehämmertem Bogen aus der slawonischen Posawina zuordnen, und zwar zum einteiligen Typus der analogen Fibeln im Fundbestand von Brodski Varoš (VINSKI GASPARINI 1973, T. 92, 9-10). Die Verzierung des gehämmerten Bogens auf diesem Fibeltypus in der Posawina mit überwiegend geometrischen Ornamen-

ten und schraffierten Rändern erscheint an allen dreizehn Funden aus der Zeit der II. Phase der älteren Urnenfelderkultur. Ksenija Vinski Gasparini setzt das Bestehen eines Werkstattzentrums in der Umgebung von Slavonski Brod voraus für Fibeln in Form eines Geigenbogens, wie auch für die verwandten Fibeln in Form eines gehämmerten Bogens (VINSKI GASPARINI 1973, 118). Die Fibel mit oval gehämmertem Bogen von Špičak ist das einzige Exemplar dieses Fibeltypus auf dem Gebiet Nordwestkroatiens und das erste in diesem westlichsten Rand des Bezirks Krapina-Zagorje, dessen Gebiet außerdem die seltenen Funde von Fibeln in Form eines Geigenbogens in Zlatar und Toplička I vorkommen (VINSKI GASPARINI 1973, T. 26, 20; 90, 8; 76, 21). Im benachbarten Slowenien im Dolenjska-Kreis begegnen wir einem verwandten Exemplar in Malenci bei Krško, datiert in die II. Phase der Urnenfelderkultur (VINSKI GASPARINI 1973, 123). Einige Schmucktypen von Špičak wie das Armband und der Anhänger (T. 1, 5, 6), weisen auf die Verwandtschaft mit dem Schmuck im Gebiet Dolenjska und Steiermark, wie auch im östlichen Alpengebiet, z.B. in der Nekropole Herzogenburg, hin, wo Bestattungen vom späten Hallstatt- bis zum frühen La-Tène-Horizont verfolgt werden können (NEUGEBAUER 1992, 35-41). Das Knochengrab des Mädchens 121 (NEUGEBAUER 1992, Abb. 8) enthielt neben sonstigen Schmuckbeigaben aus der späten Hallstattzeit auch eine Knotenfibel mit der Darstellung einer Spinne, zwei Ringe, zwei gerippte Fußbänder, deren gerippte Glieder von je zwei vertikalen Kerben getrennt sind, ähnlich wie bei den Funden von Špičak (T. 1, 3).

Wenn man sich die analogen Exemplare der Bronzefunde aus der älteren Hallstattzeit als Grabbeigaben auf dem Gebiet von Bela Krajina und Dolenjska ansieht, merkt man, daß bestimmte Formen von Arm- und Fußbändern, Fibeln, Nadeln und sonstigem Schmuck auch im Gebiet von Hrvatsko Zagorje vorkommen, die von der üblichen Tradition der damaligen Trachten geprägt und gemäß dem Geschmack der Zeit und der Gegend modifiziert sind. Im ältesten Horizont, Podzemelj I, wo noch Feuerbestattung in Gebrauch ist, begegnen wir Beigaben wie Armbändern mit dicht gebündelten Einkerbungen, wie beim Armbandfragment von Špičak (T. 1, 2), sowie Nadel mit gebogenem und konischem Köpfchen. Zwei gesonderte Grabanlagen, Grab 28/1 und Grab 29/2, werden gemäß Gabrovec zusammen mit dem Fürstengrab und dem Antennenschwert in die Stufe Ha B3 datiert (GABROVEC 1964-1965, 32). Im Horizont Stična I kommen neben zahlreich vertretenen Brillenfibeln auch Bogenfibeln mit langem Fuß, die Šmarje-Fibeln, sowie Armbänder mit dicht gerippten Bogen und Armbänder mit übereinander liegenden Enden vor (GABROVEC 1956, 53).

Im Horizont der Vorratskammern der Phase II der älteren Urnenfelderkultur im Gebiet des Zwischenstromgebiets kommen überwiegend Armbänder mit dreieckigem Querschnitt, glatt und unverziert, mit getrennten und abgerundeten Enden, vor. Danach sind sie in der Vorratskammer der Phase III aus der Zeit der jüngeren Urnenfelderkultur zu verfolgen. Auf dem Gebiet Nordwestkroatiens sind Exemplare aus dem Grab in Martijanec (VINSKI GASPARINI 1973, T. 25, 8-9), aus dem zerstörten Grab in Zdenčina bei Zagreb (VINSKI GASPARINI 1973, T. 26,2), in der Vorratskammer von

Medvedgrad (VINSKI GASPARINI 1973, T. 75, 1-6), in Struga bei Varaždin (VINSKI GASPARINI 1973, T. 74, D. 2) bekannt. In der östlichen Fundgruppe sind sie Beigaben in den Vorratskammern Otok-Privlaka (VINSKI GASPARINI 1973, T. 28, 43, 46) und Poderkavlje-Slavonski Brod (VINSKI GASPARINI 1973, T. 66, 25).

Auf dem Gebiet der kroatischen Posawina, besonders in der Umgebung von Slavonski Brod mit der größten Konzentration der Vorratskammern aus der Phase II, zeigt sich die Tradition der Verzierung von Armbändern im Gebrauch eines breiten Spektrums von Motiven bei der Gestaltung der Ornamentik, womit dieser Schmuckteil der Tracht besonders identifizierbare Formen bekommt. Massive Armbänder aus dickerem Bronzeplatten, mit rhombischem Querschnitt und mit verbreiterten abgeschnittenen Enden, verziert mit dem Girlandenmotiv, das als der Typus Gunja bekannt ist, kommen in den Vorratskammern Veliko Nabrde (VINSKI GASPARINI 1973, T. 44, 32, 33), Sisak (VINSKI GASPARINI 1973, T. 74, C, 3), sowie in der Vorratskammer Markušica bei Vinkovci (VINSKI GASPARINI 1973, T. 30 C, 1-3) vor.

Armbänder mit rund- oder halbkreisförmigem Querschnitt aus Bronzeplatten sind üblicherweise mit eingekerbten Bündeln von vertikalen oder schrägen Linien verziert, wie zum Beispiel die Armbänder aus den Vorratskammern Otok-Privlaka bei Vinkovci, Brodski Varoš (VINSKI GASPARINI 1973, T. 28, 44; 55, 29, 25), sowie unser Armband von Špičak (T. 1, 2). In der Kombination mit vertikalen Linienbündeln, deren Zwischenraum mit vertikalen Zickzacklinien ausgefüllt ist, kommen sie in den Funden aus Veliko Nabrde und Poljanci I (VINSKI GASPARINI 1973, T. 44, 23; T. 49, 3) vor. Dem Fischbeinmotiv begegnen wir in den Vorratskammern Veliko Nabrde und Brodski Varoš (VINSKI GASPARINI 1973, T. 44, 27; T. 59, 16).

Die jüngere Eisenzeit ist auf Špičak nur mit einer kleineren Certosafibel mit glattem Bogen und abgerundetem rhombischem Querschnitt vertreten (T. 1, 4). Der längliche Fuß ist am Ende mit einem pilzförmigen Knopf verziert, und am Übergang in die Nadel, an der Stelle, wo er wahrscheinlich in einer einseitigen Feder endete, abgeplattet. Die Nadelhalterung hat einen T-förmigen Querschnitt. In der typologischen Tabelle wird sie von B. Teržan in die X-Gruppe der 'klassischen' Certosafibeln (TERŽAN 1977, 333), und gemäß T. Težak Gregl in die 4. Gruppe der 'klassischen' Certosafibeln, also in die jüngere Eisenzeit oder die Stufe Ha D3 (TEŽAK GREGL 1981, 30) eingegliedert.

Dieser 'klassische' Typus der Certosafibeln ist im Voralpen- und Alpengebiet verbreitet, besonders in Dolenjska im Negov-Horizont in der Stufe Ha D3. In Italien, wo auch der Ausgangspunkt dieses Fibeltypus im 5. Jh.v.Chr. ist, kommt er im Horizont Este III vor. In Posoče zur Zeit der Hl. Lucia IIc. Im zentralen Japodengebiet ist er durch unterschiedliche Varianten der Bogenverzierung mit Knöpfen besonders stark in der Kompol-Nekropole vertreten (DRECHSLER BIŽIĆ 1961, 80-86). Da die Certosafibel oft im Inventar der Japodengräber der jüngeren Eisenzeit zu begegnen ist, vermutet T. Težak Gregl, daß sie sporadisch vom slowenischen Territorium in dieses Gebiet übertragen wurde (TEŽAK GREGL 1981, 25).

Die Entwicklung der westlichen Kulturgruppe der älteren Urnenfelderkultur setzte sich in der Zeit des Übergangs

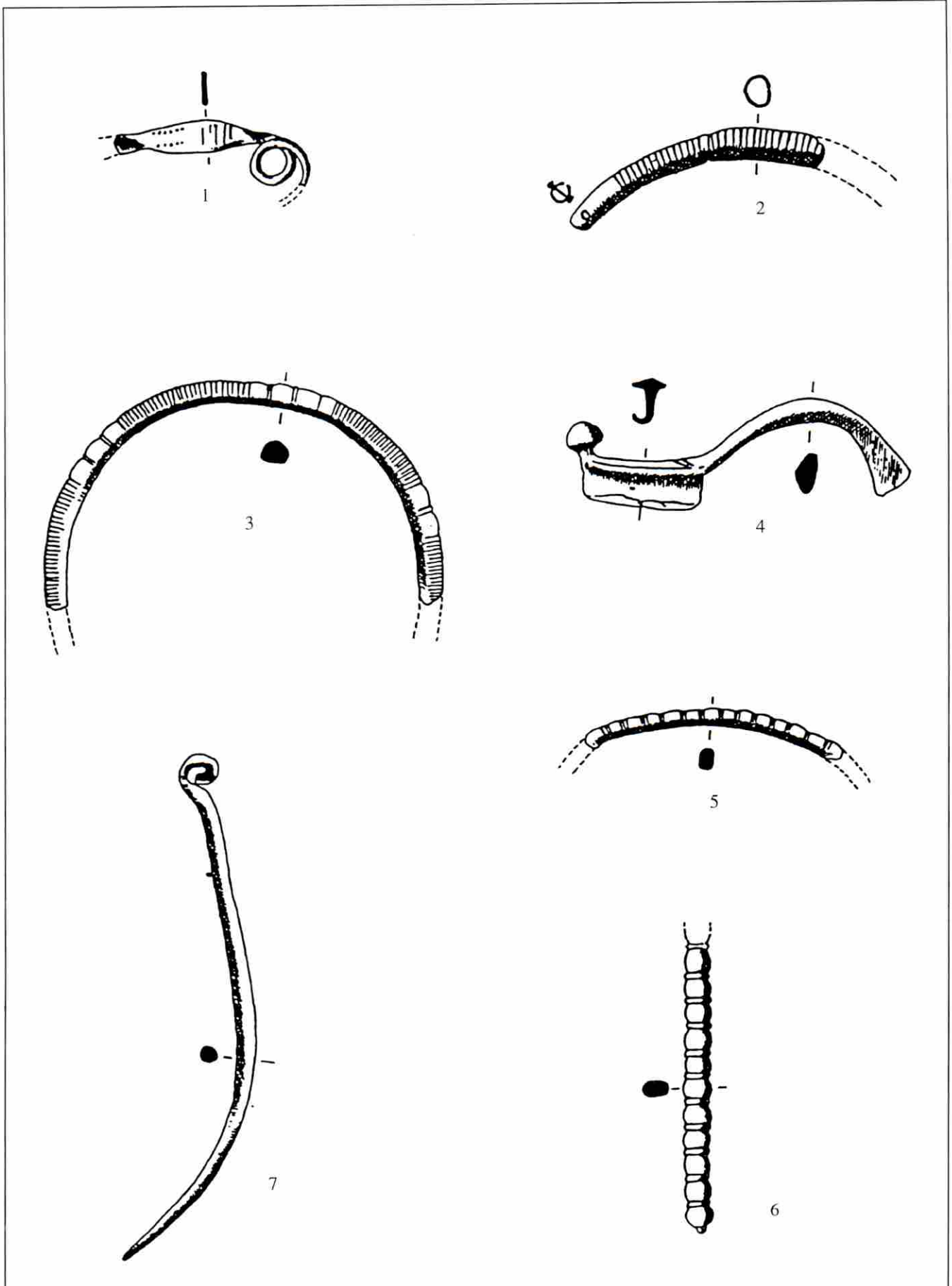

Tabla I. BOJAČNO, Gradina Špičak-brončani nalazi. M 1:1. (Crtež: KREŠIMIR RONČEVIĆ)

Tabelle I BOJAČNO, Gradina Špičak - Bronzefunde. Maßstab 1:1. (Zeichnung: KREŠIMIR RONČEVIĆ)

von Phase III in Phase IV am Ende des 11. Jh. v. Chr. fort, was der Stufe Ha A2 und dem Übergang zur Stufe Ha B1 entspricht. Das Gebiet des westlichsten Teils des Hrvatsko Zagorje befindet sich, wie die Forschungen auf Špičak gezeigt haben, unter dem Einfluß der vorhergehenden Gruppen Baierdorf und Velatice sowie des Kulturkreises der Steiermark und von Dolenjska mit den Nekropolen Ruše, Hajdina, Dobova und Rifnik. Neuere Forschungen des Dolenjska-Gebiets stellten das Bestehen zweier Siedlungen aus der späten Bronzezeit auf Plešivica nad Drenje und Makovec nad Zagoricom bei Dobrnič fest (DULAR-KRIŽ-SVOLJŠAK-TECCO HVALA 1995, 89-168). Die topographischen Eigenschaften dieser Siedlungen weisen aufgrund ihrer strategischen Lage wie auch ihrer grundlegenden burgartigen Struktur deutliche Ähnlichkeit mit den Typen der burgartigen Lokalitäten aus der Bronzezeit, zu denen auch die Burg Gradina II Špičak in Bojačno gehört, auf. Der westlichen Kulturgruppe auf dem Gebiet Nordwestkroatiens gehört die Gruppe Zagreb an, der auf diesem Gebiet die Siedlungen der späten Bronzezeit Ciglana und Martinec bei Križevci und Igrišće auf Kalnik folgen (HOMEN 1982, 18-24; IBID 1989, 14-18; MAJNARIĆ PANDŽIĆ 1993).

Gradina II Špičak in Bojačno gehört zum jüngeren Typus der Bergsiedlungen der späten Bronzezeit, beziehungsweise der zeitlichen Phase IV-V der jüngeren Urnenfelderkultur für Nordwestkroatien an. Die Grundeigenschaften der Keramik dieser Burglokalität entstehen durch Formen und Verzierungen auf der groben, halbgroben sowie feinen Keramik.

Die schon früher festgestellte typologische Verwandtschaft der Keramikformen und der Verzierungsverfahren mit der Gruppe Ruše bei Maribor drückt ihren Regionalcharakter im bescheidenen Repertoire der Bronzefunde, aber auch in bestimmten Schmuckformen in den Posawina-Lokalitäten, aus. Dies ist besonders augenfällig bei der Fibel mit blattförmigem Bogen (T. 1, 1).

Wenn wir die analysierten Bronzefunde von Špičak aufgrund der Analogie mit den verwandten Lokalitäten im Grenzgebiet der slowenischen Steiermark, wie auch in den weiteren slowenischen und südöstlichen Alpengebieten sowie in den Werkstätten im Posawina-Teil der westlichen Gruppe des Zwischenstromgebiets, zu resümieren versuchen, können wir Folgendes sagen: Die Burgsiedlung Špičak in Bojačno ist ein Beispiel für eine spätbronzezeitliche Bergsiedlung der späten Stufe Ha B nach Müller Karpe. Im Siedlungsinventar begegnen wir noch immer den klassischen keramischen Gefäßformen, die sich aus den älteren Formen der Urnenfelderkultur entwickelt hatten, besonders der Gruppe Baierdorf und Velatice. Danach entwickelten sich die lokalen traditionellen Formen, wie bauchige Töpfe mit hohem konischen Hals, wie die in Ruše gefundenen, sowie Krüge mit konischem niedrigem Hals und rundem Griff, die Massenerscheinung der Schüsselchen mit glattem turbanartigem Rand, verziert mit einer Reihe der erwähnten, für die Ruša-Gruppe charakteristischen geometrischen Ornamenten. Dieser Beitrag bescheidener Metallfunde gehört aufgrund der Angaben Klemencs wahrscheinlich zur gleichnamigen Siedlung. Wir haben versucht, sie nur alternativ als Funde aus der Siedlung zu benützen, bis sie als solche nicht im Rahmen der Siedlungsschicht oder in geschlossenen Gra-

banlagen auftauchen (KLEMENC 1939, 63-64). Aufgrund der vergleichenden Analyse, beim Ausbleiben eines analogen Bronzefundes aus den bisherigen Forschungen, können wir sagen, daß sie zur Übergangszeit von der klassischen Urnenfelderkultur bis in die älteste Phase der Eisenzeit, beziehungsweise der Zeit vom Jahr 1000-700 v. Chr., gehören. Die Bronzefunde gehörten wahrscheinlich zur Nekropole, wo sie als Einzelbeigabe in Gräbern vorkommen, und ihre Formen deuten den Geist der neuen Zeit an, der in seiner Endphase der späten Bronzezeit zur Entstehung der ältesten Hallstattkultur in diesem Gebiet des Hrvatsko Zagorje mit der Besiedlungskontinuität an den Hängen des Koštrunov Brijeg beiträgt.